

гии. -М.: Прогресс, 1978. -272 с.

7. Шнайдер Г.Й. Криминология. -М.: Прогресс, Универс, 1994. -501 с.

8. Алексеев А.М., Роша А.Н. Латентная преступность и эффективность правоохранительных органов // Вопросы борьбы с преступностью. -М.: Юрид. лит-ра, 1973. -Вып.19. -С.30-45.

9. Преступность и реформы в России /А.И. Долгова, В.А. Серебрякова и др. -М.: НИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1998. -407 с.

10. Поклад В., Гнатенко Е. Некоторые проблемы

права и правоохранительной деятельности в массовом сознании жителей г. Луганска. -Луганск: РИО ЛИВД, 2002. -46 с.

11. Організована злочинність в Україні /За ред. Ю.Ю. Кондратьєва. -К.: НАВСУ, 1999. -124 с.

12. Антонян Ю.М., Бородин С.В. Преступность и психические аномалии. -М.: Наука, 1987. -206 с.

13. Архів Луганського обласного суду. -1999. -Справа № 1-7.

Надійшла до редколегії 23.11.2002

НОВАКОВ А.С. КЛАССИФИКАЦИЯ МОТИВОВ ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ РАБОТНИКОВ МИЛИЦИИ В СФЕРЕ СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрена мотивация служебных правонарушений отдельными работниками милиции, представлена классификация мотивов и определены профилактические мероприятия.

NOVAKOV A.S. CLASSIFICATION OF MOTIVES OF CRIMINAL BEHAVIOR OF THE MILITIA EMPLOYERS IN AN ORB OF SERVICE ACTIVITY

The motivation of service offences by the separate employers of militia is reviewed, the classification of motives is shown and the preventive actions are determined.

УДК 159.9

О.В. ТИМЧЕНКО, канд. психол. наук, доц.,

В.Є. ХРИСТЕНКО, канд. психол. наук, доц.

Національний університет внутрішніх справ

**МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ, ЩО
ЗАСТОСОВУВАЛИСЬ ДО ЗАРУЧНИКІВ ПІД ЧАС
ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ У МОСКВІ (23.10-26.10.2002 РОКУ)**

Розглядаються методи психологічного впливу на заручників чеченськими терористами під час захоплення заручників у Москві 23 жовтня 2002 року.

Захоплення театрального комплексу на Дубровці у Москві за своєю складністю не йде у порівняння ні з якими аналогічними терористичними актами. Терористичне угруповання, у складі якого була 41 особа (22 чоловіка та 19 жінок) на протязі трьох діб тримали заручниками близько 800 людей, більшість з яких були жінки та діти. З офіційних джерел відомо, що 98 чоловік змогли самостійно втекти або були звільнені у ході переговорів до початку проведення спецоперації; трьох осіб вбили терористи; усього загинуло 120 заручників; урятувати вдалося 651 людину. За словами Президента Росії В.В. Путіна "...як би не мужня поведінка людей, які знаходилися у залі, їхнє самовладання та витримка, наслідки цієї трагедії могли бути більш жахливими."

Ми спробували проаналізувати методи психологічного впливу, що були використані терористами з метою зламати волю заручників.

1. Елементи лякання через демонстрацію своєї

сили та великої кількості озброєння.

- *Постійна погроза вибухом* будинку разом із заручниками з демонстрацією вибухових пристроїв:

- на сцені перед очима усіх заручників стояли стільці з прив'язаними мінами;

- у присутності заручників проведено мінування центру залу, балкону, однієї з апаратних;

- на очах заручників на всіх дверях встановлені так називані "розтяжки";

- вигуки типу "Якщо вони [спецназ] почнуть, то усе вибухне", "Якщо хтось буде смикатися, то ми усе тут підірвемо" та ін.;

- на початку терористичного акту для посилення ефекту та демонстрації в порожній кімнаті була підірвана граната;

- *Постійні погрози зброєю.* Якщо, на думку злочинців, хтось вів себе недостатньо добре, то на цього заручника направлялася зброя й проводилася імітація пострілу.

На початку терористичного акту було зроблено декілька пострілів з автомату в стелю з метою демонстрації працездатності зброї.

- *Стрілянина з гранатомету* по двом дівчинам, які втекли.

- *"Репетиція штурму"*, під час якої терористи змушували усіх пригнутися, а тих, хто пригнувся недостатньо, піддавали "розстрілу", наставляючи на цю людину зброю (частіше з лазерним прицілом) й імітуючи при цьому постріл.

- *Швидке переміщення злочинців по залу*, де утримувалися заручники, з криками типу "Усі незабаром зустрінемося з Аллахом!" і звуками клацання затвору автомата (такі переміщення відбувалися при виникненні у злочинців підозри початку штурму).

- *Убивство на очах у всіх заручників* молодого чоловіка, який потрапив на лінію вогню. В одного із заручників не витримали нерви, він без дозволу підвівся і почав бігти по залу (зі спогадів заручниці: "Хлопцю влучили в око - кров така пінлива, а дівчини - у бік, крові теж було дуже багато").

- *Убивство молодого чоловіка*, який, на думку злочинців, загравав із жінкою-камікадзе ("сестрою", як їх називали злочинці).

- *Розподіл рівномірно по залу жінок-камікадзе* з прикріпленою вибухівкою на поясі. Жінки-камікадзе періодично швидко пересувалися по залі, займаючи бігом заздалегідь визначені місця, з попередженням про вибух, якщо у кого-небудь із заручників виникала істерика й під її впливом людина намагалася йти до виходу.

2. Психологічні методи посилення занепокоєння з метою доведення окремих осіб до істеричного стану.

- *Сортування заручників* за різноманітними ознаками (національній, віковій, статевій). Пари та сім'ї, які прийшли разом, розбивалися, внаслідок чого люди не бачили своїх близьких.

- *Світло в залі не виключалося* взагалі, незважаючи на бажання заручників поспати. Постійне ввімкнення світла у приміщенні, де знаходилися заручники, призводило до того, що люди втрачали орієнтацію у часі (незважаючи на наявність годинників у кожного, тому що все це відбувалося на фоні сильного емоційного впливу з боку злочинців, відсутності природної освітленості в залі - основного місця перебування заручників).

- *Демонстративне підкреслення* того, що дітей віком за 12 років відпускати не будуть, тому що "...тим, кому більше 12 років уже не діти, а дорослі люди".

- *Обіцянки злочинців* випустити декількох заручників (іноземців, дітей і т.п.), а потім різке і демонстративне скасування цієї обіцянки. У заручників з'являлася надія, яку потім злочинці віднімали.

- *Заяви злочинців* типу "Ми нікого не випусти-

мо", "Якщо комусь стане погано, то подихайте тут", "Лікарі вам вже ні до чого" та подібні.

- *Запах гару* призводив до посилення у заручників відчуття небезпеки. Для нагнітання і підтримки почуття страху у заручників злочинці навмисно палили папір, причому робили це так, щоб заручники цього не бачили.

- *Мотузка, яка звисала з балкону до партеру*. Згідно ствердження деяких терористів ця мотузка була потрібна їм для показової страти (злочинці пообіцяли вішати на ній заручників у відомий тільки їм час).

- *Мовчазно-агресивне поводження жінок-камікадзе* (невідповідність образу жінки і такої поведінки дуже негативно діє на заручників):

- вони мовчки супроводжували заручників (наприклад, до туалету, адже жінка-заручниця насамперед попросить жінку), підштовхуючи при цьому пістолетом у тіло;

- демонстративне носіння так званих "поясів шахіда", кожний із яких складався з 2-х кілограмів вибухівки (пластид) і металевих кульок для посилення вражаючої дії;

- висловлення про те, що їм утратити вже нічого, тому що їхні чоловіки, брати, батьки, діти убиті;

- заява однієї з терористок про бажання взяти участь у показовій страті.

- *Підкреслення терористами своєї переваги*. Чотирирічна донька подзвонила мамі, яка була заручницею, по мобільному телефоні. Молода мама злякалася. "Що ти хвилюєшся? Подзвони і ти дочці перед смертю! - сказав їй один з терористів". "Хлопчак років 20, за їхніми словами, "неправильно" виліз з оркестрової ями, так його на наших очах ледве не вбили, - згадує одна з заручниць, - вони довго били його ногами. Він не міг рухатися. І нікого до нього не підпускали. Що з ним сталося, не знаю".

- *Відсутність у заручників їжі*. У зал злочинці кидали маленькі шоколадки, спостерігаючи за тим, хто і як їх ловить та кричав: "Їжте, свині, їжте".

- *Відсутність можливості у заручників нормально відправити природні потреби*. При великій кількості заручників (біля 800 осіб) тільки в перші години дозволялося залишати зал (основне приміщення, де утримувалися заручники) для відвідання туалету. Надалі в якості туалету використовувалася оркестрова яма, яка знаходилася в цьому ж залі. Необхідно відзначити, що потрапити в цей "туалет" було непросто. Для цього треба було перед бар'єром віджатися, перелізти на стілець, який стояв у ямі, а потім так само назад. Заручники постійно пробиралися по рядах (хто йшов у туалет, хто повертався). Переважна більшість заручників відчували приниження від необхідності одночасно з іншими (близько 20 заручників різної статі одночасно) відправляти

в ямі природні потреби.

- *Відсутність можливості у заручників додержуватися правил особистої гігієни* (помити руки, умитися та ін.). Багато хто від хвилювання або в результаті фізіологічних особливостей інтенсивно упрivalи, виділяючи при цьому специфічний запах поту.

- *Тривале перебування заручників в одному місці* (театральне крісло, що не розраховано на тривале сидіння) без можливості самостійного переміщення по залу. Не дозволялося підводитися (особливо тяжко це переносилося дітьми, які, як відомо, не можуть довго сидіти на одному місці).

- *Неможливість задовольняти деякі звички*. Заждлі курці не могли курити в залі (не було дозволу), що викликало у деяких страждання.

3. Повна інформаційна ізоляція та дезінформація заручників.

- *Мобільні телефони відібрали, телевізор дивитися не давали, радіо слухати заборонялося*. Це викликало посилення страху та паніки серед певної категорії заручників.

- *Голосові повідомлення типу: "Президент покинув Москву", "Ви нікому не потрібні", "Вас ніхто рятувати не буде", "Ваші не хочуть вас звільняти!"*.

- *Трансляція голосно на весь зал національних (чеченських) мелодій, молитв* ("Ми готуємося до раю. І ви помоліться, кінець вже незабаром").

- *Вимушені дзвінки, які приходилось робити заручникам своїм близьким по телефону*. Злочинці вибирали тих заручників, які знаходилися на грані істерики, і вимагали подзвонити (телефони для цього випадку видавали із числа відібраних) рідним і близьким із стислою інструкцією про те, що говорити. Інструкція містила вимогу про вихід рідних на мітинг, про необхідність подзвонити вищому керівництву держави і т.п.

Результат психологічного впливу.

1. Спостерігається розвиток у заручників тяжких стресових станів, посттравматичного стресового розладу. Існує необхідність надання невідкладної психологічної допомоги 100 % звільненим заручникам.

2. Спостерігається розвиток негативного відношення родичів померлих до тих, хто вижив ("Ви

залишилися живі тільки тому, що мій рідний помер") та до влади, яка намагалася сховати факт застосування хімічних речовин під час штурму.

3. Багато колишніх заручників тривалий час не зможуть навіть переносити звук скотчу, коли він розмотується (на їх очах злочинці за допомогою скотчу прив'язували вибухівку до поясів жінок-терористок); у багатьох з них через деякий час буде спостерігатися острах перед натовпом, з однієї сторони, та суб'єктивна неможливість знаходитися наодинці, з іншої.

4. Особливої уваги потребують колишні заручники з проявами "Стокгольмського синдрому". Хоча офіційні російські джерела заперечують розвиток у окремих заручників "Стокгольмського синдрому", факти говорять про інше. Наприклад:

- У перший день терористи випустили жінку, яка в інтерв'ю однієї з телекомпаній заявляла, що уряду потрібно воювати не тут, а припинити війну у Чечні і виводити звідти війська.

- На питання "Як до вас ставилися злочинці?" багато хто відповідав: "Нормально, коректно", хоча трохи пізніше ці ж заручники відзначали дуже багато негативного в поведінці злочинців "Вони [злочинці] сильно дратувалися з будь-якого приводу".

- 14-літня Олександра розповідала про те, які "чеченці гарні хлопці, пригощали жуйкою і шоколадом, із дітьми чемно обходилися". (Спочатку терористи дійсно з деякими заручниками поводитися так, маючи гарну психолого-теоретичну підготовку спілкування з заручниками. Адаже на початку операції терористам не потрібна була загальна паніка).

Головне досягнення нашого уряду – це мир та спокій громадян України. Але, розвиток подій, які сталися в останні роки у США, Росії та інших країнах, свідчить про крихкість цього спокою. Ось чому практичні психологи силових міністерств та відомств повинні вміти надавати невідкладну психологічну допомогу тим, хто її потребує, базуючись при цьому на стійких знаннях методів психологічного впливу на людину та негативних наслідках, які можуть виникнути при цьому.

Надійшла до редколегії 04.12.2002

ТИМЧЕНКО А.В., ХРИСТЕНКО В.Е. МЕТОДЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ, КОТОРЫЕ ИСПОЛЬЗОВАЛИСЬ К ЗАЛОЖНИКАМ ВО ВРЕМЯ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОГО АКТА В МОСКВЕ (23.10-26.10.2002 ГОДА)

Рассматриваются методы психологического воздействия на заложников чеченскими террористами во время захвата заложников в Москве 23 октября 2002 года.

TIMCHENKO A.V., HRISTENKO V.E. METHODS OF PSYCHOLOGICAL INFLUENCE WHICH WERE USED TO HOSTAGES DURING ACT OF TERRORISM IN MOSCOW (23.10-26.10.2002 YEAR)

Methods of psychological influence on hostages are considered by the Chechen terrorists during capture of hostages in Moscow on October, 23, 2002.